

ÜNİTE 4: YAZIM KURALLARI

Ünitede Ele Alınan Konular

- Kimi Ek, Bağlaç ve Sözcüklerin Yazımı
- Mastar Eklerinin Yazımı
- –ken (>iken) Ekinin Yazımı
- “ile” Sözcüğünün Ek Olarak Yazımı
- “imek” Ek Eyleminin Yazımı
- “mi” Soru Ekinin Yazımı o “de” Bağlacının Yazımı o “ki” Bağlacının Yazımı
- “ile” Bağlacının Yazımı
- Yabancı Sözcüklerin Yazımı
- Büyük Harflerin Kullanıldığı Yerler
- Ay, Gün Adları, Tarih ve Saat Yazımı
- Sayıların Yazımı
- İkilemelerin Yazımı
- Kısaltmaların Yazımı
- Bileşik Sözcüklerin Yazımı
- Bileşik Eylemlerin Yazımı
- İki Eylem Köküyle Kurulan Bileşik Eylemler
- Bir Adla Bir Eylemden Kurulan Bileşik Eylemler

Ünite Hakkında

- Yazım (imla) terimi açıklanmıştır.
- Yazım kuralları, örnekleriyle işlenmiştir.
- Ayrı ve bitişik yazılan sözcükler, kuralları ve örnekleriyle anlatılmıştır.

Öğrenme Hedefleri

- Yazım (imla) kuralları konusundaki yanlışlarınızı düzeltme, eksiklerinizi tamamlama olanağı bulmuş olacaksınız.
- Yazım (imla) kurallarının dayalı olduğu temel mantığı, bu kuralların yazılı anlatımdaki gereğini ve önemini kavramış olacaksınız.
- Yazım (imla) sorunlarının nedenleri üzerinde çözümlemeci bir bakış açısı edinmiş olacaksınız.
- Yazım (imla) kurallarının doğru uygulanışına ilişkin örnekler verebileceksiniz.

Üniteyi Çalışırken

- Konuları, verilen örnekler üzerinde düşünerek çalışın.
- Elinizde bulunan ya da ulaşabileceğiniz her türlü yazılı dokümanı, yazım kurallarına uygunluğu yönünden inceleyin.
- Uyarıları dikkatle okuyun.
- Verilen örneklere ek olarak siz de yeni örnekler bulun.
- Siz de ünite sonundaki sorulara benzer sorular oluşturarak yanıtlarını bulmaya çalışın.
- Kitabınızın sonunda verilen kaynaklara ulaşip onlardan da yararlanmaya çalışın.

Giriş

Bir dildeki sözcük ve eklerin belli kurallarla yazıya geçirilmesine “yazım” (imla), sözü edilen bu kurallara da “yazım (imla) kuralları” denir.

Yazım kurallarının iyi öğrenilmesi ve doğru uygulanabilmesi için “yazım kılavuzu” kullanmayı alışkanlık hâline getirmek gerekir.

Kimi Ek, Bağlaç ve Sözcüklerin Yazımı

Mastar Eklerinin Yazımı

- a. “-ma, -me” ile biten mastarlara “-a, -e, -ı, -i” ekleri getirildiğinde, araya “y” ünsüzü girer:

bakmaya (bakma-y-a), görmeye (görme-y-e), bakmayı (bakma-y-ı), görmeyi (görme-y-i), durmaya (durma-y-a)...

- b. -“mak, -mek” ile biten mastarlara “-a, -e, -ı, -i” ekleri getirildiğinde, sondaki “k” ünsüzü “ye”ye dönüşür:

okumaya (okumak-a), okumayı (okumak-ı), sevmeye (sevmek-e), sevmeyi (sevmek-i), sormaya (sormak-a)...

“-ken (iken)” Ekinin Yazımı

Bu ek, büyük ünlü uyumuna uymaz. Getirildiği sözcüğün ünlüleri kalın da olsa bu ekin yazımı ve okunuşu değişmez:

uyurken, bakarken, sorarken, yatarken...

“-ki” İlgi (Aitlik) Ekinin Yazımı

“-ki” eki; “dünkü, bugünkü” gibi az sayıda örnek dışında ünlü uyumuna uymaz:

sabahki, akşamki, uzaktaki, yoldaki, onunki...

“-ile” Sözcüğünün Ek Olarak Yazımı

- a. “-ile” sözcüğü, ünlüyle biten sözcüklere ek olarak getirildiğinde başındaki “i” ünlüsü düşer, araya “y” ünsüzü girer; ek, büyük ünlü uyumuna uyar:

komşuyla, arabayla, taksiiyle, kendisiyle...

- b. Üçüncü tekil ya da çoğul kişi iyelik eki bulunan bir sözcüğe geldiğinde de başındaki “i” ünlüsü düşer, araya “y” ünsüzü girer; ek, büyük ünlü uyumuna uyar:

akrabasıyla, kardeşiyle, yakınlarıyla, kuzenleriyle...

- c. “ile” sözcüğü ünsüzle biten sözcüklere ek olarak getirildiğinde başındaki “i” ünlüsü düşer, büyük ünlü uyumuna uyar:

onunla, seninle, kitapla, defterle...

“imek” Ek Eyleminin Yazımı

Ek eylem (ek fiil), ad soylu sözcüklerin sonlarına ekler biçiminde gelerek onların yüklem olmalarını sağlayan yardımcı bir eylemdir. Ek eylemin kökü “imek” olarak kabul edilir; ancak, “imek”in kendi başına kullanımı yoktur.

- a. “imek” ek eylemi sözcükten ayrı yazıldığında, ünlü uyumu bakımından öncesindeki sözcüğe uyum sağlamaz:

sorar idim, arar imiş, okur idik...

- b. Ünlüyle biten bir sözcüğe getirildiğinde, başındaki “i” ünlüsü düşer, araya “y” ünsüzü girer; ek, ünlü uyumuna uyar:

deliymiş, acıydı, karaydı, kötüydü, kuruymuş...

- c. Ünsüzle biten bir sözcüğe getirildiğinde, başındaki “i” ünlüsü düşer; ek, ünlü uyumuna uyar:

sorardım, ararmış, okurduk...

“mi” Soru Ekinin yazımı

“mi”, “soru eki” olarak adlandırılmasına karşın her zaman ayrı yazılır ve öncesindeki sözcüğün son hecesine göre ünlü uyumuna uyar:

Gelmiş mi?

Amcanız mı?

Düşünmemiş miydiniz?

Görmüş müydünüz?

“mi,” yalnızca soru anlamı vermek üzere kullanılmaz. Bu durumda yine ayrı yazılır; ama cümlelerin sonuna soru işareti konulmaz:

Uyuduk mu eşit oluruz. (Melih Cevdet Anday)

Öldü mü kaldı mı, belli değil.

Bir kere inat etti mi kimsenin söylediğine kulak asmaz.

İnsan kendisiyle barışık oldu mu, başkalarıyla barış içinde yaşaması da daha kolay oluyor.

“de” Bağlacının Yazımı

“de” bağlacı ayrı yazılır; ama öncesindeki sözcüğün son hecesindeki ünlüye bağlı olarak büyük ünlü uyumuna uyar ve “de, da” biçimlerini alır:

Düşünüyorum da galiba ona haksızlık ettim.

Annen de gelecek mi?

Bu bağlaç cümleye abartı, açıklama, azarlama, karşılaştırma, öfke, sitem, kesinlik, pekiştirme, koşul, şaşma, küçümseme anlamları da katar:

Sen de mi bana bunu yapacaktın?

Gel de sabret!

Sus da şu haberleri dinleyelim!

Dikkat: Kimi zaman “de” bağlacının; bulunma durumu eki olan ve sözcüğe “içinde, üzerinde” anlamları katan “-da/-de” ile karıştırılarak, öncesindeki sözcüğe ek gibi bitleştirildiği yanlış yazımlara rastlanır. Bu ikisini birbirine karıştırmamaya dikkat etmeliyiz.

Ek olan “-de”nin, bitiştiği sözcüğe hem ünlüsü hem de ünsüzü bakımından uyduğu için, “-da,-de,-ta,-te” biçimlerinde de yazılışları vardır. “de” bağlacının ise, kendisinden önceki sözcüğe sadece ünlüsü bakımından uyum gösterdiğinden, “da, de” dışında yazım biçimi yoktur.

Dikkat: Genellikle test sınavlarına hazırlanan öğrencilere kolaylık sağlaması için verilen “de bağlacı her zaman ‘dahi, bile’ anlamına gelir” ya da “‘de’ bağlacının kaldırılması, cümlede bir bozukluğa yol açamaz” gibi ipuçları, sadece belli örnekler için geçerlidir. Örneğin, “Bir de özgürlük konusunda çok duyarlı olduğunu söylersin!” cümlesinde “de” yerine “dahi, bile” sözcüklerinden birini koyamayız. “Ecel seni kaçsan da bulur, kaçmasan da” cümlesini, bu bağlacı kaldırdığımızda doğru anlayamayız. Dilin

kurallarını indirgemeci yaklaşımlardan hareketle değil, dil bilincimizi güçlendirerek doğru uygulayabileceğimizi unutmamalıyız.

“de” bağlacını cümlede rastgele kullanamayız. Vermek istediğimiz bilgi, uyandırmak istediğimiz duygu, öne çıkarmak istediğimiz durum için yalnızca doğru sözcükleri seçebilmek yeterli olmaz; bunları, aralarındaki anlam ilişkilerini hesaplayarak, sözdiziminde bulunması gerektiği yerde kullanmak için de aynı özeni göstermeliyiz.

“Ya” ve “ne” sözleriyle birlikte kullanılan “da, de” ayrı yazılır:

ya da

ne de

“ki” Bağlacının Yazımı

“ki” bağlacı ayrı yazılır:

Korkarım ki bu iş bitmeyecek.

Bir gün tüm sıkıntıların biter, yeter ki sağlık olsun.

Sen ki benim tek güvendiğim insansın, nasıl yüz çevirirsin benden?

Atatürk diyor ki: “Sanatsız kalan bir milletin hayat damarlarından biri kopmuş demektir.”

“ki” bağlacı; ilgi eki olan ve eklendiği sözcüğe aitlik, ilgi, bağlantı anlamları veren “–ki” ile karıştırılabiliyor. “–ki” eki, eklendiği sözcüğün cümle içinde adıl (zamir) ve sıfat gibi kullanılmasını sağlar:

Herkesin bu konudaki düşüncesi üç aşağı beş yukarı belli; benim asıl merak ettiğim, sizinki.

Evdeki hesap çarşıya uymaz.

Bizimki de şans mı?

Bitiştigi sözcüğün adıl ya da sıfat gibi kullanılmasını sağladığında ilgili zaman, kişi, nesne, durum, nitelik bilgilerini zaten verdiği için, “-ki” eki almış sözcüğün yanı sıra bunları açıklayıcı sözcükler kullanmak gereksiz yinelemeye yol açar:

Kaleminizi kullanabilir miyim? Benimkini bulamadım.

Bu örnekte –ki eki “kalem” sözcüğünü yinelememek için kullanılmıştır. “–ki” ilgi ekinin gereksiz kullanılması hem cümlelerin okunmasını güçleştirir hem de birtakım

anlam sorunlarına yol açar; “-ki” eksikliği ise anlamla ilgili sorunlara, sözcükler arasındaki mantıksal bağının bozulmasına neden olur.

Ayrı yazdığımız, bağlaç olan “ki” ise başlı başına bir sözcüktür; cümleler ve sözcükler arasında anlam ilişkisi kurarak onları birbirine bağlar. İki cümleyi birbirine bağlamak üzere kullanıldığında, genellikle ikinci cümle “yan cümle” olur. Aynı cümle bu bağlacı kullanmadan kurulduğunda; önceki biçiminde “ki”den sonraki bölüme karşılık düşen yan cümlenin, “ki”siz cümlede temel cümlenin öznesi, sözde öznesi, nesnesi, tümlecisi ya da öğelerin sıfatı görevinde olduğu görülür:

Anladım ki sen bu işi bitiremeyeceksin. (=Senin bu işi bitiremeyeceğini anladım. Cümleyi böyle kurduğumuzda, yan cümle temel cümlenin “belirtili nesnesi” olur.)

Bu biçimde yeniden kurabileceğimiz cümlelerdeki “ki,” her zaman ayrı yazmamız gereken bir bağlaçtır.

“ki,” okuyanın zihninde tamamlanmaya bırakılan kesik cümleler kurulmasını da sağlar. Kesik cümlelerin, duygusal etki yaratma özelliği de vardır:

Bir bağlama çalıyor ki. (beğenme)

Ne yapsam sana anlatamadım ki! (sitem, kınama, şikâyet, öfke)

Onu istemeden kırdığımı anlarsa beni affeder mi ki? (kuşku, merak)

Yaptıklarına o kadar pişmanım ki. (aşırılık)

Bu bağlaç kimi sözcüklerle bitişip kaynaşmıştır:

belki

çünkü

halbuki

mademki

meğerki

oysaki

sanki

“ile” Bağlacının Yazımı

- a. “ile”, hem bağlaç hem de edat olarak kullanıldığında öncesindeki sözcüğe bitişik yazılabilir. Bu durumda, kendisinden önceki sözcük ünsüzle bitiyorsa “ile”nin “i”si düşer; ünlüsü, büyük ünlü uyumuna uyar:

adamla (adam ile), özlemle (özlem ile), gözümlle (gözüm ile)...

- b. “ile”, ünlüyle biten bir sözcüğe bitiştiğinde, “i”si “y”ye dönüşür; son ünlüsü yine büyük ünlü uyumuna uyar:

arabayla (araba ile), dolayısıyla (dolayısı ile), itibarıyla (itibarı ile), kimseyle (kimse ile), acıyla (acı ile)...

“Bağlaçlardan önce ve sonra virgül kullanılmaz.” yargısı, “ile” bağlacının kullanıldığı kimi örneklerde anlam sorununa yol açabilir. Örneğin, “Ali’yle amcası hakkında konuştuk.” cümlesi, “Ali’yle, amcası hakkında konuştuk.” cümlesiyle aynı anlamı vermez. Hakkında konuşulan kişiler “Ali’yle amcası” ise virgül kullanılmaz; ama amcası hakkında Ali’yle yapılan bir konuşma söz konusuysa, bunu ancak “ile”den sonra virgül kullanarak anlatabiliriz.

Dergi, gazete ve her türlü yapıt adında (kitap, film, beste, tablo, heykel...); yazı başlıklarında; yasa, tüzük, yönetmelik, yönerge, genelge adlarında “ve, de, ki, ile, ya, ya da” bağlaçlarını ve “mi” soru ekini küçük harflerle yazmak gerekir:

Leyla ile Mecnun

Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri

Başka Bir Dünya Mümkün mü?

Diyorlar ki

Telif Hakkı Yayın ve Satış Yönetmeliği

Bu tür örneklerde eğer tüm sözcüklerin büyük harfle yazılması tercih edilmişse, o zaman bu bağlaçlar da büyük harfle yazılır:

LEYLA İLE MECNUN

DİYORLAR Kİ

Yabancı Sözcüklerin Yazımı

- a. Çift ünsüzle başlayan ya da biten yabancı sözcükler, ünsüzleri arasına herhangi bir ünlü konulmaksızın yazılır:

krem, pratik, tren, propaganda, trafik, kreş, realizm, stop, teyp, film...

- b. Yabancı kaynaklı sözcüklerde iç seste ve sözcüğün sonunda “g” varsa (*coğrafya, fotoğraf* gibi yerleşik birkaç sözcük dışında) bu ses korunur:

dogmatizm, diyalog, kardiolog, biyografi...

Bu sözcükler ünlüyle başlayan bir ek aldıklarında, sonlarındaki “g”, “ğ”ye dönüşür:

kataloğa, biyoloğu, psikoloğa, kardiologun...

- c. Yabancı sözcüklerdeki “ua” sesi (Fransızca yazımındaki “oi”) korunur:

puan, şampuan, kuaför...

Ancak, yazım geleneği ve söyleyiş alışkanlığı nedeniyle kimi sözcüklerde bu sesler arasına “v” ünsüzü konulmuştur:

kruvazör, tuvalet, konservatuvar...

- d. Latin alfabesini kullanan dillerdeki özel adlar, ilke olarak değiştirilmeden kullanılır; ancak, çok eskiden dilimize girmiş ve yerleşmiş olan biçimleri varsa yazımda buna uymak gerekir:

Londra, Münih, İsviçre, Fransa, Napolyon...

Bunların dışındaki yer ve kişi adları aslına uygun olarak yazılır:

Bordeaux, Mannheim, Charles Baudelaire, Arthur Rimbaud, William Shakespeare...

- e. Latin alfabesi kullanılmayan dillerdeki özel adlar, yerleşik Türkçe okunuşlarına göre yazılır:

Mekke, Kâbil, Çaykovski, Konfüçyüs, Pekin...

- f. Yabancı özel adlardan genelleşerek terim, tür adı ya da sıfat durumuna gelmiş olan sözcükler küçük harfle başlar:

jilet, platonik, volt, amper, röntgen, kolonya, sadist...

Büyük Harflerin Kullanıldığı Yerler

- a. Cümle, büyük harfle başlar:

Zaman su gibi akıp gidiyordu.

Tanıştığımıza çok memnun oldum.

Türkçe, dünyanın en zengin ve en işlek dillerinden biridir.

Cümleler arasında bir harflik boşluk bırakılır.

b. Cümle başında ve içinde, özel adlar büyük harfle başlar:

- Kişi adları ve soyadları:

Ali, Zeynep, Mehmet, Fatma, Ahmet Hamdi Tanpınar...

- Hayvanlara verilen adlar:

Karabaş, Yumoş, Pamuk...

- Ulus (millet) adları:

Türk, Arap, Alman, İngiliz, Bulgar, Pakistanlı...

- Ülke ve devlet adları:

Türkiye, Rusya, Almanya, Amerika Birleşik Devletleri...

- Kent, ilçe, bucak, belde, köy, mahalle, bulvar, alan, sokak adları:

Ankara, Giresun, Dereköy, Fakülteler Mahallesi, Mamak, Atatürk Bulvarı, Zafer Meydanı, Uslu Sokak...

Yer adlarını yasalarda belirtilen ya da resmî makamlarca belirlenmiş biçimiyle yazmak gerekir.

- Anakara (kıta), dağ, ova, deniz, göl, akarsu, orman gibi coğrafya adları:

Asya, Afrika, Avrupa, Ağrı Dağı, Konya Ovası, Karadeniz, Tuz Gölü, Kızılırmak, Zigana Geçidi, Belgrat Ormanı...

- Yer, yön, yöre, bölge bildiren sözcükler birlikte kullanıldıkları özel addan ayrı yazılır ve büyük harfle başlar:

Doğu Karadeniz, İç Anadolu, Güneydoğu Anadolu, Batı Trakya, Güney Afrika...

- Dünyadaki özel bir bölge anlamında kullanılan yön adları ve bunlardan türeyen sözcükler büyük harfle başlar:

Türkiye, Doğu ve Batı uygarlıkları arasında bir köprü gibidir.

Batılılaşma, Doğulu, Güneyliler...

- Bayram, dönem ve özel gün adları büyük harfle başlar:

Kurban Bayramı, Cumhuriyet Bayramı, Tanzimat, Meşrutiyet, Öğretmenler Günü...

- Gezegen, yıldız adları büyük harfle başlar:

Bilim adamları, Güneş'ten kopan parçaların Dünya'yı tehdit ettiğini söylüyorlar.

Rusya, Ay'ın yüzeyindeki kraterlerle ilgili yeni bilgilere ulaşmayı hedefliyor.

Dünya, ay ve güneş sözcükleri; astronomi bilimiyle ilgili bilimsel yazılarda ya da astronomi bağlamında bilimsel bilgi aktaran cümlelerde büyük harfle, bunun dışında ise küçük harfle başlamalıdır:

Ben ilkokulu bitirdiğimde sen daha dünyaya gelmemiştin.

- Savaş, barış ve antlaşma adlarının her sözcüğü büyük harfle başlar:

Çanakkale Savaşı, Lozan Antlaşması...

- Kurum ve kuruluş adlarının her sözcüğü büyük harfle başlar:

Türkiye Büyük Millet Melcesi, Ankara Üniversitesi, Anayasa Mahkemesi, Türk Hava Yolları, Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü...

- Tamlama biçiminde olan yapı, ören ve yapıt adlarının her sözcüğü büyük harfle başlar:

Kız Kulesi, Boğaziçi Köprüsü, Atakule, Efes Harabeleri, Döner Kümbet...

- Kitap, dergi, gazete, yasa, ders adlarının her sözcüğünün ilk harfi büyük olur:

Saatleri Ayarlama Enstitüsü, Yaban, Varlık, Çağdaş Türk Dili, Anayasa, Eleştiri Kuram ve Yöntemleri (ders adı)...

Özgün yazımında “gazetesi, dergisi” gibi açıklayıcı sözcükler bulunmayan yayın adlarında bu sözcükler büyük harfle yazılmaz:

Cumhuriyet gazetesi, Türk Dili dergisi...

- Din ve mezhep adları, bunlarla ilgili ad ve sıfatlar büyük harfle başlar:

İslam, Hristiyanlık, Müslüman, Budist, Katolik, Alevi, Sünni...

- Din ve mitoloji kavramlarını karşılayan özel adlar büyük harfle başlar:

Allah, Azrail, İsrail, Zeus...

Tanrı sözcüğü özel ad olarak kullanılmadığında küçük harfle başlar:

Eski Yunan tanrıları.

Ayrıca *cennet, cehennem, günah, sevap* gibi dinî kavramlar küçük harfle başlar.

- Dil adları büyük harfle başlar:

Türkçe, Fransızca, Almanca, Yunanca, Arapça, Farsça...

- Özel addan türemiş ad, eylem ya da sıfatlar büyük harfle başlar:

Trabzonlu, Marksizm, Atatürkçülük, Türkçeleştirmek, Darvinci...

- Bir özel ada bağlı saygı sözcükleri, unvanlar, sanlar ve takma adlar büyük harfle başlar:

Sayın Ahmet Öz, Prof. Dr. Doğan Aksan, Avukat Mehmet Yıldırım, Yüzbaşı Cenk Aktürk, Bay Hüseyin, Diş Hekimi Osman Özdamar, Baltacı Mehmet Paşa, Yüksek Mimar Cahit Özben, Pilot Teğmen Hasan Saygılı, Pamuk Nine, Abalı Baba...

- Yazı ve haber başlıklarının her sözcüğü büyük harfle başlar:

Avrupa Kültüründe Kusursuz Dil Arayışı

Kimi Yabancı Sözcüklere Türkçe Karşılık Önerileri

- Toplumların yaşamlarını etkileyen tarihsel, bilimsel, edebî vb. olay, olgu, oluşum, eylem ve grup/ topluluk adları büyük harfle başlar:

Kurtuluş Savaşı, Fransız Devrimi, Meşrutiyet Dönemi, Milli Edebiyat, Lozan Antlaşması, Beş Hececiler, Servet-i Fünun Edebiyatı, İkinci Yeni, Şeyh Sait İsyanı, Çanakkale Savaşı, Lale Devri...

- c.** Yazışmalarda ve konuşma metinlerindeki seslenme sözcükleri büyük harfle başlar:

Saygıdeğer Hemşerilerim,

Canım Kardeşim,

Değerli Konuklar,

Sevgili Arkadaşlar,

- d.** Bir özel adla tür adından oluşan tamlama biçimindeki tür adlarında -bu sözcükler bileşip kalıplaşmamışsa- özel ad büyük harfle, tür adı küçük harfle başlar:

Maraş dondurması, Urfa kebabı, Ankara kedisi, Türk milleti, Fransız mutfağı, Türk bayrağı, Karadeniz hamsisi, Van kedisi...

Ay, Gün Adları, Tarih ve Saat Yazımı

- a.** Tarihler; gün, ay ve yıl sıralaması gözetilerek şu biçimlerden biriyle yazılır:

20 Ocak 1983

20.01.1983

20.1.1983

20.I.1983

20/1/1983

20/01/1983

- b.** Ay ve gün adları, belli bir tarihi bildirdiklerinde büyük harfle başlar:

16 Ağustos 2005

14 Temmuz 1999 Pazartesi

Her yıl 10 Kasım'da

Belli bir günü ya da tarihi yanındaki sayıyla belirtmeyen ay ve gün adları büyük harfle başlamaz:

Bütünleme sınavları geçen yıl eylül ayında yapılmıştı.

Her yıl nisan ayında bir araya geliriz.

- c.** Saatleri yazarken, saat hanesini ve dakika hanesini ayırmak için aralarına nokta konur:

15.30

22.25

23.00

- d.** Saati gösteren rakamlara getirilen ekler kesme işaretiyle ayrılarak, sayının sözcük olarak okunuşuna uygun biçimde yazılır:

15.45'te

22.10'dan sonra

Tam saatler, dakika hanesine çift sıfır konularak yazılır. Bu sıfırları okumamak gerektiği için, ek getirirken doğrudan saat hanesindeki sayının okunuşu dikkate alınır:

22.00'den

13.00'te

05.00'ten

16.00'yu

Sayıların Yazımı

- a.** Teknik ya da ticari konular dışındaki metinlerde, sayılar genellikle sözcüklerle yazılır. Bu durumda her sözcüğü ayrı yazmak gerekir:

yirmi üç

otuz beş

bin altı yüz kırk iki

Banka işlemlerinde ve parayla ilgili belgelerde, olası bir değişikliğin ya da sonradan yapılabilecek eklemelerin önüne geçmek için, sayıların “yazıyla” belirtilmesi gereken yerlere bütün sözcükler bitişik yazılabilmektedir:

yüzyirmisekizmilyonüçyüzyetmişikibin lira

yalnızca “birmilyaraltıyüzbeşmilyondörtüyüzellibin” lira

- b.** Kesinlik aranan konularda ve bilimsel verilerin açıklanmasında sayılar rakamla yazılmalıdır:

Millî gelirin %25'ini sadece bir bölge alıyor.

Ankete katılan 1540 kişinin 826'sı aynı yanıtı vermiştir.

- c.** Bol sıfırlı sayıların ana sayılardan sonraki haneleri, okumayı kolaylaştırmak için yazıyla yazılabilir:

4 bin 348

3 milyar 75 milyon 413 bin

2 milyon 635 bin

Ana sayıyı yazıyla yazıp öbür haneleri rakamla yazmak doğru değildir; başta bulunan ana değerler her zaman rakamla yazılmalıdır. “Bin, milyon, milyar” gibi sayı adları, ancak öncesinde rakam bulunursa yazıyla yazılabilir.

d. Her zaman rakamla yazılması gereken sayılar şunlardır:

- Cadde, sokak, ev, apartman, daire numaraları:

2. Cadde 8.Blok 21/3

- Sayfa numaraları:

342. sayfa

- Tarih yazarken gün ve yıl bildiren haneler:

31 Aralık 2003

- Saat belirten sayılar:

09.15

- e.** Rakamla yazılan sayılara getirilen ekler, kesme işaretiyle ayrılıp sayının sözcük olarak okunuşuna uygun biçimde yazılır:

2’de

34’ten

3’üncü

2005’te

- f.** Üleştirme sayıları rakamla değil, yazıyla yazılır:

üçer beşer yirmişer

Cümlelerin ilk sözcüğü rakamla yazılmış bir sayı ise ardından gelen sözcük büyük harfle değil, küçük harfle başlar:

215 sayfalık bir kitaptı.

- g.** Telefon ve belgegeçer (faks) numaraları şu biçimlerde yazılır:

(090-216) 116 16 16; 0212-116 16 16; 0551 551 51 51...

İkilemelerin Yazımı

- a. İkileme; anlamları yakın ya da karşıt iki sözcüğün, sesleri birbirini andıran iki sözcüğün ya da anlamı pekiştirme ve anlatıma güç katma amacıyla yinelenen bir sözcüğün yan yana yazılmasıdır. İkilemeler ayrı yazılır:

ağlaya ağlaya, hızlı hızlı, yavaş yavaş, hayal meyal, konuşa konuşa, takır tukur, çoluk çocuk, allak bullak, aşağı yukarı, hemen hemen, yarım yamalak, eğri büğrü...

İkilemeler arasında herhangi bir noktalama işareti konulmaz.

- b. Bileşip kalıplaşmış kimi ikilemeler bitişik yazılır:

alışveriş, öteberi, darmadağınık, karmakarışık...

- c. Tek heceli sözcüklerle kurulan ikilemeler arasında, söyleyişte vurgusu ikinci sözcüğe (son heceye) kaymış olan ikilemeler bileşik sözcük hâline geldikleri için bitişik yazılır:

cızbız, altüst (olmak), cırcır, cıvciv, çerçöp, dırdır, gelgit, fırfır, hoşbeş, yüzgöz (olmak), gırgır...

Kısaltmaların Yazımı

Kurum ve kuruluş adları, özel adlar ve kimi sözcükler kısaltma biçiminde yazılabilir. Kişi adlarını ve sözcükleri, zorunlu olmadıkça kısaltmamalıyız. Uluslararası kısaltmalarla Silahlı Kuvvetler'in kullandığı kısaltmaların yerleşik biçimlerini kullanmak gerekir.

- a. Kurum ve kuruluş adlarının kısaltması, her sözcüğün ilk harfi alınarak yapılır. Büyük harflerle yazılması gereken bu kısaltmalarda harfler arasına nokta koymak gerekmez:

TC, TBMM, TSE, BJK, TTK...

- b. Ek getirirken kısaltmanın açılımı değil, son harfinin okunuşu dikkate alınır ve bu ekler kesme işaretiyle ayrılarak yazılır:

MSÜ'nün, TBMM'de, TCDD'ye...

Türkçede, yanında kalın sıradan bir ünlü bulunmadıkça ünsüzler ince okunduğundan, son harfi K ya da H olan kısaltmalar bu ince okunuşa göre ek alır:

GSMH'nin, HSYK'de, TDK'den...

- c. Kimi kısaltmalar, ünlülerinden dolayı sözcük gibi okunma olanağı sağlar:

ODTÜ, OSTİM, TED, YÖK...

Bunlara ek getirirken son harfin okunuşu değil, kısaltmanın sözcük gibi okunuşu dikkate alınır:

AŞTİ'ye, YÖK'ten, TED'de, OSTİM'in, ODTÜ'lüler...

Sözcük gibi okuma olanağı sağlayan kısaltmaları, bu özelliklerinden dolayı küçük harfle yazmak doğru değildir. Bu durum onları sözcük yapmaz:

AIDS, ASELSAN, ÇUKOBİRLİK, FİSKOBİRLİK, KOBİ, NATO, TEFE, TÜFE, TÜBİTAK TÜSİAD...

- d.** Kişi adlarının kısaltması adın ilk harfiyle gösterilir. Kısaltmadan sonra nokta konur:

E. Ayhan

O. V. Kanık

- e.** Yerleşik/ kalıplaşmış bir kısaltması bulunmayan sözcükler, ilk üç harfi alınıp sonuna nokta konularak kısaltılır:

Ank. (Ankara), çev. (çeviri, çeviren), haz. (hazırlayan), İst. (İstanbul), İng. (İngilizce), mad. (madde), örn. (örnek) ...

- f.** Tek ünlülü (tek heceli) sözcüğün kısaltması, sadece ilk harfi alınıp nokta konularak yapılır:

c. (cilt)

- g.** Bileşik sözcüklerin kısaltması, ilk sözcüğün ilk üç harfi, ikinci sözcüğün ilk harfi alınıp sona nokta konularak yapılır:

dilb. (dilbilim), gökb. (gökbilim), yerb. (yerbilim)...

vb. (ve benzerleri), vd. (ve diğerleri), vs. (vesaire) kısaltmalarında nokta sona konur.

Sözcük kısaltmalarına ek getirirken, kurum ve kuruluş adlarında olduğu gibi son harfin okunuşu değil, ilgili sözcüklerin okunuşu göz önüne alınır:

vb.ne (“vb.ye” değil), *vd.nce* (“vd.ce” değil) ...

Bileşik Sözcüklerin Yazımı

Kavramları genellikle bir tek sözcükle karşılıyoruz; ama bu her zaman mümkün olmaz, kimi kavramlar için birden fazla sözcüğe gereksinim duyarız. Bu durum, bir tek sözcük

gibi kullandığımız, aralarına herhangi bir sözcük ya da ek giremeyecek kadar birbiriyle kaynaşmış olan bileşik sözcüklerin oluşmasını sağlar. Eğer bu sözcüklerin birinde ya da her birinde aşağıdaki değişimlerden biri görülüyorsa bunlar bitiştirilerek yazılır.

a. Ses Değişimi

Birlikte kullanılan sözcüklerin birinde ya da hepsinde birden görülen ses düşmesi, ses türemesi, ses kaynaşması gibi değişimler, bunların bileşik sözcük olmasını sağlar:

sütlaç (sütlü-aş), kahvaltı (kahve-altı), çöreotu (çörek-otu), pazartesi (pazar-ertesi), nasıl (ne-asıl), niçin (ne-için)...

b. Anlam Kayması

Bu durumda, sözcüklerden biri ya da hepsi birden öz anlamının dışına çıkar. Bu gruba giren pek çok bileşik sözcük vardır:

hanımeli (bitki adı, her iki sözcük de öz anlamının dışında)

bülbülyuvası (tatlı adı, her iki sözcük de öz anlamının dışında)

kadınbudu (yemek adı, her iki sözcük de öz anlamının dışında)

köpekbalığı (deniz hayvanı adı, ilk sözcük öz anlamının dışında)

sigaraböreği (yemek adı, ilk sözcük öz anlamının dışında)

doğumevi (yer adı, ikinci sözcük öz anlamının dışında)

yerkabuğu (ikinci sözcük öz anlamının dışında)

Anlam kaymasını, “mecazlı kullanım”la karıştırmamak gerekir. Sözcükleri mecazlı kullandığımızda bitişik yazmayız. Deyimler, sözcüklerin mecazlı kullanımıyla oluştuğu için ayrı yazılır:

bir baltaya sap olamamak, canını çıkarmak, danışıklı dövüş, göze girmek, gözünü çıkarmak, gözünü dört açmak, kulağı delik, püf noktası, sırt çevirmek, yüz sürmek...

Zaman içinde bileşip kalıplaşan deyimleri bunların dışında tutmak gerekir:

açıkgöz, açgözlü, başıboş, boşboğaz, delidolu, doludizgin, soğukkanlı, yüzkarası...

c. Sözcük Türü Kayması

Bu durumda, sözcüklerden biri ya da hepsi birden, görünüşündeki türün dışına çıkar. Örneğin, sözcük görünüşte çekimli bir eylem bile olsa, kullanımı bakımından addır:

albastı, akarsu, ateşkes, bilirkşi, birdirbir, dedikodu, giderayak, kapkaç, mirasyedi, okuryazar, uyurgezer, vurdumduymaz...

Bunları ayrı yazdığımızda, artık bir kavramı karşılamazlar; tamamlanmış bir cümlenin sözcükleri olurlar. “Gecekondur” sözcüğünü “gece kondu” biçiminde yazarsak, “gece” zarf (belirteç) tümleci, “kondu” yüklem olur.

d. “Baş” sözcüğüyle oluşturulan bileşik sözcükler bitişik yazılır:

başbakan, başçavuş, başgardiyan, başgarson, başhekim, başhemşire, başkahraman, başmüdürlük, başoyuncu, başrol, başyazar...

e. Birlikte kullanıldığı sözcükte “yönetici, önde gelen kişi” anlamını taşıyan “baş” sözcüğüyle oluşturulan belirtisiz ad tamlamaları da bitişik yazılır:

aşçıbaşı, binbaşı, elebaşı, teröristbaşı, ustabaşı, yüzbaşı...

f. “Ev” anlamına gelen Farsça “hane” sözcüğü, birlikte kullanıldığı sözcükle bitişik yazılır:

birahane, çayhane, darphane, kahvehane, yatakhane, yemekhane...

“eczane, pastane, postane” sözcüklerinde “h” ünsüzü zamanla düşmüştür.

g. “Ağa, amca, anne, baba, bey, efendi, hacı, hanım, nine” gibi sözcükler, bir kişiye yönelik olarak bir arada kullanılınca bileşik sözcük oluştururlar:

ağababa, ağabey, beybaba, beyefendi, efendibaba, hacıağa, hanımefendi, hanımnine, paşababa...

h. Sıfat ya da ad tamlaması biçimindeki kimi yer, bölge, dağ, deniz, akarsu, göl, orman, ova adları bitişik yazılır.

Acıgöl, Akdeniz, Anadolukavağı, Beşikdüzü, Büyükmenderes, Elmadağ, Gökova, Kadıköy, Karadeniz, Kavaklıdere, Kızıldeniz, Kızılırmak, Kocaeli, Küçükçekmece, Sarayburnu, Yeşilirmak...

i. Kişi adları, unvanlar ve sıfatlarla oluşup kalıplaşmış yer, köy, mahalle, semt, bulvar, cadde, sokak, deniz, dağ, göl, akarsu, adları bitişik yazılır:

Abidinpaşa, Bayrampaşa, Eskişehir, Gaziosmanpaşa, Hacıbektaş, Kocamustafapaşa, Orhangazi, Sultanahmet, Akdeniz, Karadeniz, Kızılırmak, Uludağ, Göksu...

j. “Şey” sözcüğüyle birlikte kullanılan sözcüklerin bir kısmı bitişik yazılır; “şey” sözcüğü ise öncesindeki sözcükten her zaman ayrı yazılır:

bir şey

bir şeyler

birçok şey

birkaç şey

birtakım şeyler

herhangi bir şey

her şey

her bir şey

hiçbir şey

pek az şey

pek çok şey

Sıfatı güçlendirmek için kullanılan “pek” sözcüğünü, “pekâlâ” ve “pekiyi” sözcükleri dışında ayrı yazmak gerekir.

Bileşik Eylemlerin Yazımı

İki Eylem Köküyle Kurulan Bileşik Eylemler

Bunlar “ulaçlı bileşik eylemler”dir. Ulaçlı eylemler, kimi eylem kökleriyle bitişerek dört türlü bileşik eylem oluşturur.

- a.** “-ebilmek”le kurulan “yeterlik” eylemleri:

anlayabilmek, görebilmek, dokunabilmek, düşünebilmek, yapabilmek...

- b.** “-eyazmak”la kurulan “yakınlık” eylemleri:

düşeyazmak, öleyazmak...

- c.** “-ivermek/-ıvermek, -uvermek/-üvermek”le kurulan “tezlik” eylemleri:

bakıvermek, gelivermek, gülüvermek, söyleyivermek, yapıvermek...

- d.** “-ekalmak/-akalmak, -edurmak/-adurmak, -egelmek/-agelmek, -egörmek/-agörmek”le kurulan “süerlik” eylemleri:

bakakalmak, kalakalmak, gidedurmak, konuşadurmak, olagelmek, süregelmek, düşmeyegörmek, yapagörmek...

Ulaçlı bileşik eylemleri edilgen yapmak için edilgenlik eki yalnızca ilk eyleme getirilir:

görülebilir, görülmeyebilir, yıkılıverdi, kırılıverdi...

Bir Adla Bir Eylemden Kurulan Bileşik Eylemler

Ad soylu sözcükleri “etmek, olmak, eylemek” eylemlerinden biriyle kullandığımızda oluşan bileşik eylemler, şu durumlarda bitişik yazılmalıdır:

- a.** Ünlüyle başlayan bir ek aldığında son hecesindeki dar ünlüsü düşen [akıl (akıl-a>akla), azim (azim-i-n-e>azmine), emir (emir-e>emre), hapis (hapis-e>hapse), hüküm (hüküm-ü>hükmü), nakil (nakil-i>nakli), sabır (sabır-ım>sabırım), zehir (zehir-in>zehrin), zulüm (zulüm-ü>zulmü) gibi] sözcükler “etmek, olmak, eylemek” yardımcı eylemlerinden biriyle kullanıldığında bitişik yazılır:

akletmek, azmetmek, emretmek, hapsolmak, hükmetmek, küfretmek, nakledilmek, sabreylemek, zehrolmak...

Ünlüyle başlayan bir ek aldığında son hecesinde dar ünlü düşmesi olmayan sözcüklerle bu yardımcı eylemler bitişik yazılmaz:

adam olmak, arz etmek, dans etmek, fark etmek, söz olmak, terk edilmek...

Sert ünsüzle biten kimi sözcüklerin, bu yardımcı eylemlerden biriyle kullanıldığında söyleyiş bakımından son seslerinde yumuşama görülür. Bu, ulamalar gibi, yazıya yansımaz. Nasıl, “Ekme kaldım.” söyleyişini yazıya yansıtmayıp, cümleyi “Ekmek aldım.” biçiminde yazıyorsak, sözünü ettiğimiz sözcüklerdeki ünsüz yumuşamasını da yazıda göstermeyiz:

ayırt etmek, ümit etmek...

- b.** Ünlüyle başlayan bir ek aldığında son sesi ikizleşen [af (af-a>affa), his (his-in>hissin), ret (ret-i>reddi), zan (zan-ım>zannım) gibi] sözcükler, “etmek, olmak, eylemek”le birlikte kullanıldığında bitişik yazılır:

affedilmek, halletmek, hissetmek, reddolunmak, zannetmek...

Özet

Bir dildeki sözcük ve eklerin belli kurallarla yazıya geçirilmesine “yazım (imla)”, sözü edilen bu kurallara da “yazım (imla) kuralları” denir. Bu kurallar yazım birliğini sağlar. Yazım birliği olmadan dilsel iletişimin sağlanabilmesi çok güçleşir. Her dilde sözcük ve eklerin yazımına ilişkin belirli kurallar vardır. Bu kuralları bilmemek ya da doğru uygulayamamak, yazım yanlışlarına yol açar. Dilin yazım kurallarını iyi öğrenip doğru uygulamak ve bu konudaki bilgilerimizi pekiştirmek için doğru örnekler içeren yazı ve yapıtları okumak çok önemlidir; ama daha da önemlisi, “yazım kılavuzu” kullanmayı alışkanlık hâline getirmektir.

Gözden Geçir

- Yazım (imla) denince ne anlıyorsunuz?
- Dilde yazım kurallarını zorunlu kılan etkenler nelerdir?
- Yazım kılavuzu kullanma alışkanlığı bize neler kazandırır?
- Yazım (imla) birliği neden gereklidir?

Değerlendirme Soruları

1. Hangi seçenekte büyük harf yanlış kullanılmıştır?

- a) Kentin Doğu'sunda daha çok yüksek binalar, Batı'sında gecekondular göze çarpıyordu.
- b) Doğrusu, Batılılaşma politikası Tanzimatla başlamıştır.
- c) Orhan Bey bugün işe gitmedi.
- d) Kedilerle köpeklerin nasıl dostluk kurabildiklerini Maviş'le Karabaş'ın oynaşmalarına bakarak görebilirler.
- e) Hukukla ilgili sorunlarınız için Sayın Avukat Hüseyin Can size yardımcı olacak.

2. i) Eskiden 2,5 liraya bir kitap alınırdı.

ii) Yarışmaya bin 450 kişi katıldı.

iii) Bu yılki kârı, 82 milyar 55 milyon lira.

Yukarıdaki sayı yazımlarının hangileri doğrudur?

- a) i, ii
- b) ii, iii
- c) i, ii, iii
- d) i, iii
- e) Yalnızca ii

3. Hangi seçenekte bağlaç yanlış yazılmıştır?

- a) O gülen ben miydim ki?...
- b) Sende bilirsin ki yaz çabuk geçer.
- c) Ne gelen var ne de soran...
- d) Ne bendeki aşk biter ne sendeki güzellik.
- e) Şimdiki aklım olsaydı da o hataları yapmasaydım...

4. Hangi seçenekte yazım yanlış vardır?

- a) “Kırmızı ve Siyah” Stendhal'ın en ünlü yapıtıdır.
- b) En sevdiği yemek imambayıldıymış.
- c) Herşeyi inceden inceye hesap ediyor, hiçbir şeyi gözden kaçırmak istemiyordu.
- d) Çocuğu neden psikoloğa götürmüyorsunuz?
- e) Planlı programlı yaşamayı severdi.

5. Aşağıdaki sözcüklerden hangisi “etmek, olmak, eylemek” yardımcı eylemlerinden biriyle kullanıldığında bitişik yazılmaz?

- a) Af
- b) Kayıt
- c) Şükür
- d) Sabır
- e) Arz

6. Hangisinde yazım yanlışı yoktur?

- a) Şaşkınlıktan öylece kalakaldı.
- b) Türkiye ekonomisinin her geçen yıl biraz daha büyüdüğü söylenebilir.
- c) Suçunu red etmiyor.
- d) En kötü düşü gör ama bir kötüye düşmeye gör.
- e) Artık iyiyle kötüyü ayırdedebilecek yaştasın.

7. “Çekyat” bileşik sözcüğünün oluşmasına neden olan gerekçe, hangi seçenekteki sözcük için söz konusudur?

- a) Hanımeli
- b) Düşeyazmak
- c) Hapsetmek
- d) Okuryazar
- e) Aşçıbaşı

8. “Adbilim” sözcüğü için hangi seçenekte verilen kısaltma doğrudur?

- a) a.b.
- b) adb.
- c) a.bil.
- d) adbil.
- e) ab.

9. “Anne zannetme ki günler geçti de

Değişt i evvelki hissim gitgide.”

Yukarıdaki dizelerde altı çizili ögeler için, hangi seçenekte sırasıyla doğru bilgi verilmiştir?

- a) Bağlaç, ek, bağlaç
- b) Ek, bağlaç, ek
- c) Ek, ek, bağlaç
- ☒ d) Bağlaç, bağlaç, ek
- e) Ek, bağlaç, bağlaç